

surowość kar nakładanych w tych ustawach, powtarzanie przepisów karnych wobec poszczególnych grup religijnych nie uznawanych przez państwo nasuwa, zdaniem ks. Dębińskiego, wątpliwość co do ich skuteczności. Trudno zatem byłoby ustalić zakres aplikowania owych ustaw w praktyce.

Studium ks. A. Dębińskiego stanowi cenną i pożyteczną pomoc nie tylko dla romanistów, lecz także historyków starożytności. Ze wszech miar zasługuje ono nie tylko na dokładne odnotowanie, lecz również na szersze upowszechnienie.

Ks. Wojciech Góralski

Ks. Florian Lempa. *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin 1991 ss. 338.

Wiadomo, że Kościół prowadzi wiernych do zbawienia przede wszystkim drogą przepowiadania słowa Bożego i udzielania sakramentów, a nie przy pomocy prawa karnego. Jednak przy znanym stanie ułomności ludzkiej prawo karne jest niezbędne, aby przestrzegało przed nadużyciami. Winno ono być zawsze w pogotowiu, zdolne rozstrzygać najbardziej skrajne i trudne sytuacje.

Wyjątkowo mało posiadamy opracowań z dziedziny kanonicznego prawa karnego. Tłumaczyć można to tym, iż przepisy karne Kościoła nie są często stosowane. Ponadto analizowanie przestępstw możliwych do popełnienia przez legalnych piastunów władzy kościelnej wymaga odwagi i dobrej specjalizacji autora w zakresie tej dyscypliny prawa kanonicznego. Z tym większą satysfakcją należy więc odnotować opublikowanie rozprawy habilitacyjnej ks. F. Lempy o podanym wyżej tytule. Wypełnia ona bowiem „białą plamę” w kanonicznym prawie karnym.

Zasadniczą treść rozprawy podzielił autor na cztery rozdziały poprzedzone wstępem (s. 35-41) dobrze wprowadzającym w problematykę pracy oraz zakończeniem (s. 323-334), które zawiera najważniejsze wnioski ogólne wynikające z całości rozprawy. Na końcu każdego rozdziału autor wyodrębnia wnioski szczegółowe, które bardzo ułatwiają dotarcie do najważniejszych osiągnięć rozprawy. Pracę uzupełniają: szczegółowy spis treści (s. 3-9), wykaz skrótów, wykaz źródeł i literatury (s. 14-34) oraz streszczenie w języku francuskim.

Należy zaznaczyć, iż praca odnosi się tylko do przestępnego nadużycia władzy kościelnej w Kościele łacińskim, a nie analizuje analogicznych uregulowań w prawie Katolickich Kościołów Wschodnich. Praca jest studium historyczno-prawnym i dogmatyczno-prawnym, z czego wynika logiczny podział jej treści. Cztery rozdziały pracy odpowiadają czterem zasadniczym etapom rozwoju systemu prawa Kościoła łacińskiego w zakresie przestępnego nadużycia władzy kościelnej. We wszystkich rozdziałach autor najpierw charakteryzuje źródła norm zabraniających nadużycia władzy kościelnej pod sankcją karną, następnie analizuje te normy, aby na końcu wyciągnąć odpowiednie wnioski *de lege lata* oraz *de lege ferenda*.

W rozdziale pierwszym autor omawia zagadnienie przestępnego nadużycia władzy kościelnej od czasów apostoelskich, czyli od początku Kościoła, do prawa dekretów włącznie (s. 42-106). Najwięcej uwagi poświęca normom zawartym w *Dekretalach Grzegorza IX* (s. 56-84), przy czym wyróżnia nadużycia władzy jurysdykcji oraz nadużycia władzy święceń. Z pierwszej grupy analizuje tam takie wykroczenia jak: nadmierne obciążanie podwładnych lub zakonników, ograniczanie ich przywilejów, niesłuszne wymierzenie ekskomuniki, naruszanie kompetencji biskupów, przymuszenie kapłana do wyjawienia grzesznika lub grzechu wyznanego mu na spowiedzi. Z przestępstw w zakresie wykonywania władzy święceń autor omawia takie, jak: udzielanie święceń diakonatu małoletniemu, udzielenie kilku stopni święceń kapłańskich jednego dnia, konsekracja postaci eucharystycznych bez wody, światła, na chlebie kwaszonym lub w naczyniu drewnianym. Autor analizuje też wnikliwie przestępstwa nadużycia władzy kościelnej zawarte w: *Księdze VI Bonifacego VIII*, w *Klementynach* oraz *Ekstrawagantach Jana XXII*. Omawia tu między innymi także przestępstwa, jak: nielegalne udzielenie pierwszej tonsury, udzielenie bez dymisori i święceń kapłańskich

obcemu duchownemu, dopuszczenie nowicjusza do profesji zakonnej przez upływem rocznej próby, odprawienie pogrzebu lub innego nabożeństwa wbrew ekskomunie lub interdyktowi, naruszenie kompetencji proboszcza odnośnie do sprawowania sakramentów św. lub błogosławienia związków małżeńskich, albo nielegalne udzielenie abszolucji z ekskomuniki.

W rozdziale drugim autor analizuje przestępne nadużycie władzy kościelnej w wiekach następnych, aż do promulgacji *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1917 roku (s. 107-157). Ponieważ przez sześć kolejnych wieków papież nie wydawali norm dotyczących przestępnego nadużycia władzy, autor omawia kolejne postacie norm w tym zakresie zawartych w uchwałach Soboru Trydenckiego (1545-1564) oraz pochodzących z okresu posoborowego. W zakresie wykonywania władzy święceń sobór ustanawia kary za takie oto nowe nadużycia: wykonywanie pontyfikaliów bez licencji ordynariusza miejsca, nielegalne udzielenie święceń przez biskupa tytularnego, udzielenie święceń bez tytułu lub z tytułem niedostatecznym. Wśród kar za przestępne nadużycie władzy jurysdykcji pojawiają się kary: za nielegalne połączenie lub zatrzymanie beneficjów, za nielegalne wydanie dymisorii do święceń przez kapitułę lub wikariusza kapitułnego *sede vacante*.

W okresie po Soborze Trydenckim wprowadzono kary m.in. za: sprawowanie sakramentu pokuty bez aprobaty do słuchania spowiedzi, abszolucję współnika grzechu przeciwko VI przykazaniu Bożemu, nielegalne udzielenie abszolucji z cenzury zastrzeżonej, sprawowanie sakramentów pomimo zakazów wynikających z: niezdolności osób do ich przyjęcia, ekskomuniki lub interdyktu, a także karę za zatwierdzenie biskupa elekta lub udzielenie konsekracji biskupiej bez upoważnienia Stolicy Apostolskiej. W tym i następnym rozdziale autor wyróżnia nie tylko przestępne nadużycie władzy święceń i władzy jurysdykcji, lecz oddzielnie omawia przestępne nadużycie „władzy święceń lub kościelnej władzy wykonawczej” (s. 148-153 i 200-212).

Rozdział III poświęcony jest analizie uregulowania problemu przestępnego nadużycia władzy kościelnej w normach KPK z 1917 r. (s. 158-235). Kodeks ten przewidywał kary (częściowo podobne do wcześniejszych uregulowań) m.in. za przestępstwa związane z nielegalnym udzielaniem sakramentów (przez osoby nieuprawnione lub osobie nieuprawnionej), abszolucji z kar kościelnych, za nielegalne podwyższanie opłat kościelnych, za uczestnictwo w wykonywaniu funkcji władzy święceń z ekskomunikowanym nietolerowanym, a także za naruszenie interdyktu lokalnego lub cenzury.

O ile w poprzednich rozdziałach autor – przed sformułowaniem wniosków – przedstawił stanowiska zajmowane w owym okresie przez kanonistów, to w rozdziale III i IV wnioski poprzedza omówieniem typu podstawowego przestępnego nadużycia władzy kościelnej oraz omówieniem zasad odpowiedzialności za przestępne nadużycie władzy.

Rozdział ostatni jest analizą norm dotyczących przestępnego nadużycia władzy kościelnej zawartych w obecnie obowiązującym KPK z 1983 r. (s. 236-322). Ze względów praktycznych jest to rozdział najważniejszy. Autor przedstawia zasady rewizji prawa karnego i analizuje wszystkie cztery (wymienione w KPK/1983) szczegółowe przestępstwa nadużycia władzy kościelnej. Są nimi przestępstwa i kary związane wyłącznie z szafarstwem dwu sakramentów: pokuty i kapłaństwa. Są one wymienione w kan.: 1378 ¶ 1-2, 1382 i 1383. Przy omawianiu każdego przestępstwa autor posługuje się schematem: najpierw omawia genezę danego kanonu, paragrafu czy numeru a następnie dokonuje szczegółowej analizy tej normy prawnej. Analizując, omawia stronę przedmiotową przestępstwa, podmiot i stronę podmiotową przestępstwa, a na końcu sankcję karną. Ten przejrzysty układ pozwala łatwo odnaleźć poszczególne elementy przestępstwa i porównać te aspekty przy różnych jego postaciach.

Typ podstawowy przestępnego nadużycia władzy kościelnej zawarty został w kan. 1389 ¶ 1 KPK/1983. Przepis ten autor analizuje w schemacie podobnym do analizy poprzednich norm karnych, lecz czyni to jeszcze wnikliwiej. Szczególnie dotyczy to strony przedmiotowej przestępstwa (s. 270-302). Autor analizuje tu wszystkie formalne elementy przestępstwa oraz określa jego konieczny i niekonieczny element materialny. W elemencie formalnym szczegółowo omawia następujące kwestie: ustawowe znamiona czynu zabronionego, bezpośredni przedmiot ochrony karnej, postacie czynu zabronionego oraz dokonanie tego czynu.

Opierając się na normie zawartej w kan. 84 autor przedstawia szczegółowo zasadę odpowiedzialności karnej za nadużycie władzy nadanej przywilejem (s. 308-318). Omawia tu także zagadnienie winy wymaganej do zaistnienia odpowiedzialności karnej za nadużycie władzy nadanej przywilejem. Jako ostatnie zagadnienie obowiązującego obecnie prawa karnego autor przedstawia genezę i egzegezę normy zawartej w kan. 1457 ¶ 1, a dotyczącej odpowiedzialności karnej za nadużycie władzy sądowej.

Należy stwierdzić, że cała struktura pracy i przeprowadzone w niej głębokie analizy ujawniają głównie przedmiotowe podejście autora do zagadnienia przestępnego nadużycia władzy. Jest to ujęcie zgodne z

założeniami szkoły klasycznej oraz kodyfikacji z 1917 r. Szczególną uwagę poświęcił autor sankcjom karnym (określonym i nieokreślonym), które służyć mają eliminacji wszelkich przestępstw, a także kwestii indywidualizacji kary. Dokonana tu prezentacja zagadnień opracowanych przez autora omawianej monografii wskazuje, iż mogą one zainteresować nie tylko kanonistę, ale także historyka Kościoła. Autor właściwie posługuje się językiem prawnym i prawniczym, ma dobry styl pisania, zdania są krótkie i przejrzyste (wyjątkiem jest jedno zdanie na str. 153), dzięki czemu pracę czyta się lekko i z wielkim zainteresowaniem. Dobór treści, problematyka i szczegółowa analiza poruszanych zagadnień sprawiają, że praca ks. dra hab. F. Lempy zasługuje na szczególne wyróżnienie. Stanowi ona cenny wkład w rozwój kanonistyki polskiej. Jest to pierwsze w literaturze światowej wszechstronne opracowanie problematyki przestępnego nadużycia władzy kościelnej. Autor przedstawia i analizuje bogaty katalog przestępstw, które w historii były i obecnie są karane przez odpowiednie władze kościelne. Na podkreślenie zasługuje dobre opanowanie i właściwe wykorzystanie źródeł, wszechstronna analiza norm zawartych w obydwu kodeksach prawa kanonicznego oraz gruntowna analiza wielojęzycznej literatury przedmiotu.

Lektura zaprezentowanego tu dzieła znacznie poszerza wiedzę czytelnika o przestępstwach szczególnie napiętnowanych i karanych (w historii i obecnie) przez prawo kościelne. Uświadamia, jak bardzo Kościół stale dba o przestrzeganie zasad sprawiedliwości i miłości wśród swoich członków. Dlatego jej lekturę należy polecić przede wszystkim kanonistom, osobom piastującym władzę kościelną, a także wszystkim chcącym przyczynić się do umocnienia sprawiedliwości w Kościele oraz kształcenia właściwego obrazu Kościoła, zatroskanego o niezakłócone wypełnianie jego zadania w duchu sprawiedliwości i miłości.

Ks. Ryszard Sztymiler